



# Kníže, apoštolové, abatyše: vztah katolické konfesionální a české národní identity a paměti v podzimních státních svátcích České republiky<sup>1</sup>

Michal Sklenář

## DUKE, APOSTLES, ABBESS: THE RELATIONSHIP BETWEEN CATHOLIC CONFSSIONAL AND THE CZECH NATIONAL IDENTITY AND MEMORY IN THE AUTUMN HOLIDAYS CELEBRATED IN THE CZECH REPUBLIC

The article focuses on three public holidays celebrated in the Czech Republic (28 September, 28 October, 17 November), and shows the relationships between the Catholic confessional identity and memory and the Czech national identity and memory.

### KEY WORDS:

memory; public holidays — Czech Republic; confessional identity; national identity; religious tradition

V českém prostředí souběžně existuje vedle dalších identit národní a konfesionální identita společně s provázanými typy kolektivní paměti. V obou zmíněných identitách a pamětech je možné schematicky rozlišit dvě samostatné roviny, které se vyznačují určitými akcenty. V národní identitě lze na základě státoprávního uspořádání ve dvou historických etapách vnímat část monarchickou a republikánskou,<sup>2</sup> v konfesionální identitě pak linii katolickou a protestantskou. První rovinu nalézáme explicitně vyjádřenou v preambuli Ústavy České republiky z 1. ledna 1993, jež obsahuje deklaraci věrnosti občanů obnoveného samostatného českého státu „všem dobrým tradicím dávné státnosti zemí Koruny české i státnosti československé.“<sup>3</sup> S podobnou

1 Autor děkuje za vstřícnost a pomoc při přípravě textu Mgr. Kamilu Činátlovi, Ph.D., Mgr. Václavu Sixtovi a Bc. Davidu Vránovi.

2 Uvedené rozlišení je pro účely studie použito na základě přítomnosti obou tradic v československých ústavních zákonech a české ústavě. Jeden ze základních dokumentů tímto způsobem definuje státnost, vychází přitom ze dvou etap dějin země a zdůrazňuje jejich kontinuitu. Srov. Ladislav HOLÝ, *Malý český člověk a skvělý český národ*, Praha 2010, s. 17–18, 192–196.

3 Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb., 515/2002 Sb., 319/2009 Sb., 71/2012 Sb. a 98/2013 Sb. Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992, preambule, dostupné z <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>, náhled 15. 12. 2017]. K historiografickému ukotvení center české kulturní, politické a historické paměti viz Miloš HAVELKA, *Dějiny a smysl: obsahy, akcenty a posuny „české otázky“ 1895–1989*, s. 6–76; viz též Miloš HAVELKA, *Spor o smysl českých dějin 1895–1938*, in: M. Havelka — Věra Jungmannová (edd.), *Spor o smysl českých dějin: 1895–1938*, Praha 1997, s. 7–43; Miloš HAVELKA, „Smysl“, „pojetí“ a „kritiky dějin“; his-



jasností se v minulosti hlásily ústavní zákony Československa k protestantské české identitě.<sup>4</sup> Ve slavnostních úvodech konstitucí se tak ukazují postupy politik paměti na straně jedné a vytváření kolektivní paměti na straně druhé.

V následujícím textu se zaměříme na tři státní svátky: Den české státnosti 28. září, Den vzniku samostatného československého státu 28. října a Den boje studentů za svobodu a demokracii 17. listopadu. K vybraným dnům přistoupíme jako k dokladům určitého stýkání národní a konfesionální identity a paměti, protože všechny mají vedle nacionální roviny profánní také rovinu sakrální, tedy rovinu liturgickou a církevní. Na otázku vztahu konfesionální a národní paměti a jí implikované konfesionální a národní identity budeme hledat odpověď ve třech krocích: 1) představení současného stavu, 2) popis procesů vedoucích k aktuální kodifikaci a s nimi úzce propojenými praktikami, 3) zachycení dějinně proměnlivých významových vrstev určitých státních svátků s důrazem na národní i církevní vlivy. Konfesionální identitu přitom omezíme pouze na římskokatolickou církev, v národní rovině výběrově postihneme část monarchickou a republikánskou, vždy ovšem se zaměřením na české prostředí.

## POJMOVÉ UKOTVENÍ

Paměťová politika je také v současnosti jedním z možných výsledků tendence „pečovat“ o minulost a pomocí konkrétních skutků ji „spravovat“.<sup>5</sup> Postupy politiky paměti je možné vnímat pozitivně jako identitotvorný prvek a vytváření programu pro pochopení současnosti, ale i negativně jako vytrhávání historických postav a symbolů

---

*torická „identita“ a historická „legitimizace“ (1938–1989)*, in: Týž, *Spor o smysl českých dějin II: 1938–1989: posuny a akcenty české otázky*, Praha 2006, s. 7–60.

- 4 Explicitní vyjádření zmíněných tradic nacházíme až v preambuli ústavy z 9. května 1948, předchozí ústavní zákony obdobně slavnostním úvodem opatřeny nebyly. Text obsahuje propojení s revolucí a používá expresivnější slovník, který potvrzuje komunistické totalitní panství a pozici KSČ jakožto vládnoucího hegemonu, tradice v textu jsou však obsaženy jasně: „Po staletí bojoval pak český a slovenský lid s feudálními vykořisťovateli a s německou dynastií Habsburků za své sociální i národní osvobození. Myšlenky svobody, pokroku a humanity byly vedoucími idejemi obou našich národů, když se v XIX. věku obrodily za společného úsilí slovenských i českých buditelů, vzešlých z lidu. Pod tímž praporem zahájily také oba národy v první světové válce společný odboj proti německému imperialismu, a podníceny Velkou říjnovou revolucí, zřídily po staletích poroby, dne 28. října 1918, svůj společný stát — demokratickou republiku Československou.“ Ústavní zákon ze dne 9. května 1948. Ústava Československé republiky, prohlášení, srov. [http://www.psp.cz/docs/texts/constitution\\_1948.html](http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html), náhled 15. 12. 2017]. Viz též Jan RANDÁK, *V září rudého kalicha: politika dějin a husitská tradice v Československu 1948–1956*, Praha 2015.
- 5 Srov. François HARTOG, *Na cestě k nové historické situaci*, Slovo a smysl 14, 2017, s. 239–250, zde s. 243. Dále srov. François HARTOG, *Věřit v dějiny*, Brno 2016, s. 60–68; Nicolas MASLOWSKI — Jiří ŠUBRT, *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*, Praha 2014, s. 70–75; Jiří ŠUBRT — Štěpánka PFEIFEROVÁ, *Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání*, *Historická sociologie* 2, 2010, s. 9–29.



z jejich původního kontextu a zneužívání pro partikulární zájmy. „Druhé životy“ historických postav či fenoménů existují nejen ve smyslu znovuobjevení zapomenutých textů a svědků, ale i ve smyslu jejich (kontinuální) přítomnosti ve veřejném prostoru. Jednotlivé typy identity, paměti či politik pamětí existují vedle sebe a jeden z dobře uchopitelných příkladů tvoří vztah mezi identitou a pamětí konfesijní a národní.

Zásadní funkcionální rozdíl mezi konfesijní a národní identitou<sup>6</sup> spočívá v jejich kódování. Konfesijní identita vychází ze sdíleného vztahu k určitým hodnotám a představuje svobodně volenou „kulturní formu kolektivity“, moderní národnost se zakládá na etnicko-jazykové definici s povinnou příslušností k „danému a objektivně existujícímu“ státu.<sup>7</sup> V českém prostředí ale navíc došlo ve druhé polovině 19. století k výraznému oddělení národní a konfesijní identity a římskokatolická církev se zde ocitla v situaci „dvojí diaspory“. Společně se všemi katolickými křesťany mají čeští věřící pocit cizosti v moderním světě, jejich specifickou zkušeností ale zůstává pocit cizosti ve vlastním národě, respektive v národní tradici.<sup>8</sup>

S politikou paměti úzce souvisí formování kolektivní paměti. Osobní, avšak kolektivně sdílené „historizující představy“, které mohou mít mytologickou, náboženskou, vědeckou<sup>9</sup> nebo jinou podobu, vždy pomocí určitého výkladu spojují minulost s přítomností a vztahují přítomnost k minulosti. Kolektivní paměť přitom zůstává metaforickým pojmem: „Ačkoliv je zřejmé, že fyzickým nositelem paměti je pouze jedinec se svou individuální pamětí, je evidentní, že tato individuální paměť není zcela autonomní, nýbrž formována v určitých sociálních a kulturních rámcích, na základě řady intertextových, intermediálních a interkulturních vazeb a impaktů.“<sup>10</sup> Výše zmíněné dlouhodobě přítomné a několikrát modifikované napětí mělo na církev jakožto jednu z institucí cíleně budujících kolektivní paměť přímý vliv a tuto její schopnost

- 
- 6 Viz Lenka ŘEZNÍKOVÁ, *Identita/alterita*, in: Lucie Storchová a kol., *Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha 2016, s. 233–243; viz též Martina POWER — Rudolf KUČERA, *Úvod: kategorie identity v současné historiografii*, in: Rudolf Kučera a kol., *Identity v českých zemích 19. a 20. století: hledání a proměny*, Praha 2014, s. 9–23.
- 7 Srov. Miloš ŘEZNÍK, *Konfese a národní identita*, in: Kristina Kaiserová — Martin Veselý (edd.), *Národ místo Boha v 19. a první polovině 20. století*. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 21.–22. dubna 2005 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 2006, s. 74–91, zde s. 76. Ke conceptualizaci české národní identity Čechy jako přirozeně dané, a nikoli kulturně konstruované viz L. HOLÝ, *Malý český člověk*, zejména s. 72–75, 95–97.
- 8 Srov. Tomáš PETRÁČEK, *Sekularizace a katolicismus v českých zemích: specifické rysy české cesty od lidové církve k nejateističtější zemi světa*, Ostrava 2013, s. 59–85. Dále srov. M. ŘEZNÍK, *Konfese*, s. 79, 85–86; L. HOLÝ, *Malý český člověk*, s. 48–50, 104, 117–138. Viz též Dana HAMPLOVÁ, *Vztah Čechů ke katolicismu a protestantismu*, in: Jiří Šubrt — Jiří Vinopal a kol., *Historické vědomí obyvatel České republiky perspektivou sociologického výzkumu*, Praha 2013, s. 169–173.
- 9 Srov. Dilbar ALIJEVOVÁ, „*Etnohistorizmus*“ a *identita epochy: na okraj súčasných historiozofických zmätkov*, in: Viera Bačová — Zuzana Kusá (edd.), *Identity v meniackej sa spoločnosti*, Košice 1997, s. 28–38, zejména s. 28.
- 10 Lenka ŘEZNÍKOVÁ, *Režimy paměti — formáty identity: ke vztahu paměti a české identity v české populární kultuře*, in: Ondřej Daniel — Tomáš Kavka — Jakub Machek a kol., *Populární kultura v českém prostoru*, Praha 2013, s. 44–59, zde s. 45.

deformovalo.<sup>11</sup> Deformace a diskontinuity v pěstování kolektivní paměti „církvní“ a „národní“ zůstávají tedy přítomny jak ve směru průmětů konfesionálních prvků do paměti národní, tak ve směru opačném.

Zatímco pojem paměť (kulturní, historická, komunikativní) se obvykle užívá v souvislosti s širším rámcem vzpomínání, při deskripci vztahu jedince k minulosti častěji figuruje sousloví historické vědomí či povědomí o minulosti. Historické vědomí se v současné době řadí k paradigmatům didaktiky dějepisu a tvoří důležitou oblast empirického výzkumu.<sup>12</sup> Pro účely následujícího textu je užitečné poukázat na několik zjištění ze sociologicky koncipovaných výzkumů historického vědomí obyvatel České republiky. Přestože nezkoumají přímo politiku paměti, mohou ukázat na nevyšlovené předpoklady a vztah k ní. Výzkum Jiřího Šubrta a Jiřího Vinopala zahrnoval do historického vědomí mimo jiné „i představy lidí o tom, které síly ovlivňují historii, a jakou celkovou podobu průběh dějin má.“<sup>13</sup> Na základě výsledků konstatují, že s hlubší reflexí historických procesů se u obecné populace setkat nelze, zároveň ale přinášejí hierarchizaci zmíněných sil vlivu. Na prvním místě přisuzovali respondenti největší vliv na průběh dějin „mocenským zájmům a politickým vlivům; zájmům a rozhodování mocných jedinců; vynálezům a objevům; ekonomickým zájmům a vlivům.“<sup>14</sup>

Mělké znalosti o procesech v dějinách souvisí s tím, že česká veřejnost nepřisuzuje znalosti dějin zásadní roli.<sup>15</sup> Největší důležitost přisuzují Češi domácím dějinám, evropskou historii vnímají jako méně důležitou a světové dějiny jako nejméně důležité.<sup>16</sup> Současně ale reflektují prvořadý význam politiky pro aktuální výklad dějin a minimální vliv historiků či církve.<sup>17</sup> Podrobnější pohled na význam státních svátků nepotvrdil často užívanou tezi o přístupu k nim jako k pouhým dnům volna, především mladší generací — připomínání významu státních svátků považovala za důležité většina 78 % respondentů, což kontrastuje se zmíněným přístupem ke znalosti dějin. Mezi respondenty převažují ti, kdo jsou hrdí na českou minulost, zajímají se o historii a jejímu poznávání připisují větší smysl.<sup>18</sup>

11 Srov. Jiří HANUŠ, *Vybrané rysy spirituality české katolické církve (1948–1989)*, Soudobé dějiny 14, 2007, s. 341–353, zde s. 343–344.

12 K různým metodologickým přístupům k výzkumu historického vědomí viz Denisa LABISCHOVÁ, *Co si uchováme v paměti? Empirický výzkum historického vědomí*, Ostrava 2013, s. 28–50. Viz též J. ŠUBRT — J. VINOPAL a kol., *Historické vědomí*, s. 13–25. K různým metodologickým přístupům k výzkumu paměti a jejímu využití ve výuce dějepisu viz Hana HAVLŮJOVÁ — Jaroslav NAJBERT, *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, Praha 2014 [dostupné z <http://www.dejepis21.cz/userfiles/pagefiles/pamet-projektova-vyuka-1.pdf>, náhled 15. 12. 2017].

13 Jiří ŠUBRT — Jiří VINOPAL, *K otázce historického vědomí obyvatel České republiky*, Naše společnost 6, 2010, s. 9–20, zde s. 16. Dotazníkové šetření probíhalo v roce 2009.

14 Tamtéž. Srov. též J. ŠUBRT — J. VINOPAL a kol., *Historické vědomí*, s. 70–71.

15 Srov. tamtéž, s. 46. Ke zdrojům vytvářejícím představu o historii viz tamtéž, s. 39–46.

16 Srov. tamtéž, s. 49. Dále viz s. 67–69.

17 Srov. tamtéž, s. 90–94.

18 Srov. tamtéž, s. 182–183.



Denisa Labischová se zaměřila na české učitele, žáky a studenty dějepisu (historie) a mimo jiné ji zajímal jejich vztah k českým dějinám: které letopočty a místa paměti jsou pokládány za významné, jak se hodnotí jednotlivá období, jaký vztah převažuje k určitým historickým postavám. Analýza dat vedla autorku k sestavení šesti kategorií pokrývajících základní prvky konstruování významu historických událostí českých dějin (jež mohou být v budoucnu využity při formulování uzavřené otázky v kvantitativním šetření): symbol národní identity; mezinárodní význam; mezník na cestě ke svobodě; vztah k prožitému; chronologická blízkost; kodifikace významu (státní svátek); tradiční součást školní výuky. Kategorií kodifikace významu přitom Denisa Labischová míní nejen zákonné „ustavení konkrétního data jako státního svátku či významného dne, ale též širší okruh oficiálních připomínek nejrůznějších výročí“<sup>19</sup> provázený mediální pozorností. Přístup Denisy Labischové je pro naši analýzu zajímavý, přestože se nezabýval otázkami široce pojímané české identity, nýbrž vybíral některé její aspekty ve vztahu k české historii.<sup>20</sup>

Konfesionální a národní identita jakožto „ústřední sociální identifikační rámce“ stojí vždy v určitém vzájemném poměru a jejich vliv na formování společnosti nelze popírat. Ryze nenáboženská česká národní identita a potažmo paměť stejně jako zcela nenárodní katolická identita a paměť českých katolických křesťanů neexistuje.<sup>21</sup> Určité potvrzení z českého prostředí poskytují výsledky Mezinárodního programu sociálního výzkumu ISSP z roku 2013: křesťanství je důležitou součástí české identity pro 29 % respondentů, mezi nimiž převažují lidé ze sídel do 100 000 obyvatel, věřící křesťané a ti, kdo preferují zachování nebo snížení migrace ze zemí mimo Evropskou unii. S „češtvím“ nespojují křesťanství osoby do 35 let.<sup>22</sup> Z hlediska sociální identity ovšem náleží v České republice k nejvýznamnějším faktorům vnímání sebe sama zaměstnání a rodina. Na střední pozici se nachází věk, region, pohlaví, třída, národ a rasa. K nejméně významným patří příslušnost k církvi a politické straně.<sup>23</sup> „Podíváme-li se na první čtveřici nejdůležitějších identit, jako bychom poslouchali klasický představitelský medailonek, jakým bývá člověk uveden třeba v televizních soutěžích: Jmenuji se Věra, je mi čtyřicet let, pracuji jako účetní, mám dvě děti a bydlím v Benešově. Ostatní charakteristiky, které by o sobě mohl člověk při představování zmínit, jsou zřejmě příliš samozřejmé, příliš soukromé nebo jednoduše nepodstatné (jsem Čech, jsem z vyšší střední třídy, jsem věřící, jsem volič levice).“<sup>24</sup>

19 D. LABISCHOVÁ, *Co si uchováme v paměti*, s. 159.

20 Srov. tamtéž, s. 153.

21 Srov. M. ŘEZNÍK, *Konfese*, s. 75, 77, 82, 85–86; T. PETRÁČEK, *Sekularizace*, s. 31, 62–63. Dále srov. Jan HORSKÝ, *Teorie a narace*, Praha 2015, s. 111–112, 122–123, 135–136. Viz též Dana HAMPLOVÁ, *Čemu Češi věří: dimenze soudobé české religiozity*, Sociologický časopis 44, 2008, s. 703–723.

22 Srov. Klára VLACHOVÁ, *Česká národní identita: etnická či občanská*, in: táž (ed.), *Národní identity a identifikace: Česká republika, Visegrádská čtyřka, Evropská unie*, Praha 2015, s. 132–142, zde s. 141.

23 Srov. Romana TRUSINOVÁ, *Hierarchie sociálních identit — které sociální identity jsou pro Čechy důležité?*, in: tamtéž, s. 13–32.

24 Tamtéž, s. 23.





Historický, sociologický a kulturní přístup k politikám paměti a paměti vůbec je možné smysluplně propojit s církevními dějinami, katolickou teologií a liturgií.<sup>25</sup> V návaznosti na oslavy jubilejního roku 2000 vybídla Mezinárodní teologická komise k procesu očištění paměti, který definovala následovně: „Očistit paměť znamená odstranit z osobního a kolektivního vědomí všechny formy zášti nebo násilí, které v něm snad zanechalo dědictví minulosti, na základě nového a přísného historicko-teologického soudu, který je základem následného obnoveného mravního postoje.“<sup>26</sup> Pro naše úvahy je pozoruhodné nejen nahrazení „paměti plné rozdělení a rozporu“ „pamětí usmíření“, nýbrž také reflexe osobní a kolektivní paměti a kombinace historického soudu se soudem teologickým. Nové hodnocení dějin může vést ke změně vztahů v přítomnosti — text se primárně týká vztahu církve k její minulosti a navazuje na veřejné pokání učiněné papežem Janem Pavlem II. u příležitosti Velkého jubilea 2000.<sup>27</sup>

Dokument tematizuje historickou vědu z hlediska vztahu minulosti a jejího vykladače<sup>28</sup> a teologický prvek spatřuje ve společenství církve zahrnujícím aktuálně přítomné i předcházející generace. „Díky tomuto objektivnímu a transcendentnímu základu společenství Božího lidu v jeho rozmanitých dějinných situacích dostává interpretace, které církev podrobuje svou minulost, zcela zvláštní význam pro dnešek: setkání s minulostí v rámci její interpretace může nést mnoho jedinečných podnětů pro přítomnost a může obohatit církev o performativní motivaci.“<sup>29</sup> Právě přihlášení k performativně pojímané paměti nabízí přímé propojení katolické teologie s historickou vědou.<sup>30</sup>

## LITURGICKÁ ROVINA – KALENDÁŘ A TYPOLOGIE LITURGICKÝCH PŘIPOMÍNEK

Fyzikální čas má v křesťanství hodnotu jakožto součást stvoření, kterou trojjediný Bůh přesahuje a která má omezené trvání. Věčnost se nechápe jako stálé vršení dal-

25 K prospěšnosti propojování postupů humanitních věd s katolickou teologií viz Jaroslav LORMAN, *Historická antropologie a vztah k dějinám z pohledu teologie*, in: Lucie Storchová (ed.), *Conditio humana — konstanta (č) i historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretická reflexe v současné historiografii*, Praha 2007, s. 83–94.

26 Mezinárodní teologická komise, *Paměť a smíření: církev a viny v minulosti*, Praha 2000, s. 37.

27 Pro kontext historiografie a posunu od historie k paměti viz F. HARTOG, *Na cestě*, s. 245–246.

28 Srov. tamtéž, s. 32–33. Text obsahuje i varovné pasáže: „Události a slova minulosti jsou především ‚minulé‘: jako takové se nedají plně převést do současných poměrů, ale mají objektivní náplň a složitost, které zabraňují, aby se s nimi zacházelo tendenčně a aby sloužily pouze přítomným zájmům.“ Tamtéž, s. 32.

29 Tamtéž, s. 35. Viz též *Katechismus katolické církve*, Praha 1995, par. 946–959.

30 Viz např. Jay WINTER, *The performance of the past: memory, history, identity*, in: Karin Tilman — Frank van Vree — Jay Winter (edd.), *Performing the Past: Memory, History and Identity in modern Europe*, Amsterdam 2010, s. 11–23; Peter NEUHAUS, „Erinnerung“ als *Brückenkategorie: Anstöße zur Vermittlung zwischen der Politischen Theologie von Johann Baptist Metz und der Tiefenpsychologischen Theologie Eugen Drewermanns*, Münster 2001, s. 180–187. K židovským dějinám viz Gabrielle SPIEGEL, *Memory and History: liturgical Time and Historical Time*, *History and Theory* 41, 2002, s. 149–162.



ších momentů, nýbrž jako ustavičné teď. Centrálním souslovím pro pojetí času pak jsou „dějiny spásy“ začínající ve Starém zákoně Abrahámem, vrcholící v Novém zákoně Ježíšem Kristem a pokračující až k eschatologickému horizontu: Bůh v určitých dějinných okamžicích vstupuje do historie lidstva a nabízí mu spásu, v konečném důsledku tedy výše zmíněnou věčnost ve společenství s ním. Měření času a rytmičnost se vedle připomínání dějin spásy spojuje s modlitbou a posvěcováním času.<sup>31</sup>

Připomínání dějin spásy probíhá v průběhu cyklicky se opakujícího liturgického roku, jehož základní rámec je shodný pro všechny katolické křesťany řádné formy římského mešního ritu bez rozdílů stavu. Proces ustavování základních bodů křesťanského roku byl dokončen na konci 4. století: vrchol každého týdne představuje neděle, ústřední oslavou v roce jsou Velikonoce, k nim se dále přidružují letnice, Vánoce a další christologické svátky. Tyto hlavní oslavy probíhaly ve všech místních církvích ve stejný den, západní církev ovšem až do 16. století nedisponovala všeobecně závazným kalendářem světců a ostatních dní. Teprve úsilí o centralizaci po Tridentském koncilu (1545–1563) omezilo přijetím gregoriánského kalendáře (1582) a vydáním textu *Martyrologium Romanum* v roce 1584 význam lokálních systémů svátků; v 16. století také vzniklo označení církevní (později liturgický) rok.<sup>32</sup>

Systém liturgických připomínek v římskokatolické církvi prošel zásadní proměnou po II. vatikánském koncilu (1962–1965). Obecně formulované nároky na změny v liturgickém roce se nacházejí v konstituci o posvátné liturgii *Sacrosanctum concilium* (1962),<sup>33</sup> a to včetně jeho „nového uspořádání.“<sup>34</sup> Základní linie se začátkem v době adventní a vyvrcholením Velikonoce zůstala zachována, změněn byl ale mimo jiné systém nedělí a zredukoval se počet slavených světců. Nároky všeobecného sněmu na reformu kalendáře se pak odrazily v dokumentech připojených k nově vydanému misálu papeže Pavla VI. v roce 1970,<sup>35</sup> které určují hlavní rysy liturgického kalendáře. Jedná se o „Všeobecná ustanovení o liturgickém roce a o kalendáři“ a „Tabulku přednosti liturgických dnů“.

31 K naznačeným tématům viz např. Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Ježíš Kristus — Pravda dějin: trojiční a christocentrická teologie dějin*, Kostelní Vydří 2009; Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Jako v nebi, tak i na zemi: náčrt trinitární teologie*, Praha — Kostelní Vydří 2010, s. 102–110, 450–457; Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, Praha — Kostelní Vydří 2006, s. 192–205, 286–300; Adolf ADAM — Winfried HAUNERLAND, *Grundriss Liturgie*, Freiburg — Basel — Wien 2012, s. 373–454; Anscar J. CHUPUNGO (ed.), *Handbook for liturgical studies V: Liturgical Time and Space*, Collegeville 2000, s. 119–330.

32 Viz Adolf ADAM, *Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe*, Praha 1994, s. 35–42, 272–275; A. ADAM — W. HAUNERLAND, *Grundriss*, s. 396–405 a 437; Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001, s. 89–104. Misál papeže Pia V. zavedl pro celou západní církev systém šesti svátkových tříd, který měl vliv především na obsah nově vydávaných liturgických knih včetně Římského misálu z roku 1570.

33 *Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum concilium*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha 1995.

34 Srov. tamtéž, čl. 107. Ke smyslu liturgického roku srov. čl. 102.

35 Originální dokument *Missale Romanum: ex decreto sacrosancti oecumenici Concilii Vaticani II. instauratum auctoritate Pauli PP. VI. promulgatum*, Vatikán 1970. V současnosti užívaný překlad do českého jazyka *Český misál*, Kostelní Vydří 2015.



Pro oslavy světců rozlišujeme pět úrovní římskokatolického kalendáře. (1) Římský generální či všeobecný kalendář vychází ze starších martyrologií a ke každému dni obsahuje seznam světců, které je v příslušný den možné připomínat: u mučedníků se jedná vesměs o skutečné nebo tradované datum úmrtí, u ostatních světců se vybírá některý významný den z jejich života. Ze všeobecného kalendáře se vychází při tvorbě kalendářů (2) pro jednotlivé země a církevní provincie, (3) diecéze, (4) řeholní komunity a (5) kostely nebo místní církve.<sup>36</sup> V uvedených geografických a dalších celcích pak dochází k tvorbě vlastních kalendářů, tedy každoročnímu vydávání nových příruček (direktářů),<sup>37</sup> podle nichž se věřící v daném místě řídí.

Konkrétní liturgická připomínka<sup>38</sup> v kalendáři pro řádnou formu římského mešního ritu se řadí do dvou hierarchií: liturgické (typ připomínky) a kanonicko-právní (povinnost účasti). Kalendář po II. vatikánském koncilu klade na nejvyšší úroveň slavnost (*sollemnitas*), dále svátek (*festum*) a památku (*memoria*) závaznou a nezávaznou,<sup>39</sup> u nichž se mění nebo mohou měnit některé prvky slavení mešní liturgie. Kanonické právo rozlišuje zasvěcený svátek s obligatorní účastí věřících na mešní liturgii a doporučený svátek s účastí fakultativní.<sup>40</sup> Obě uvedené hierarchie se mohou v jednotlivých výše zmíněných úrovních kalendáře lišit. Například bratři kazatelé slaví den svatého Dominika, zakladatele dominikánů, jako slavnost, zatímco v ostatních kostelích v České republice se jedná o závaznou památku; v české a moravské provincii je slavnost Těla a krve Páně (Božího těla) svátkem doporučeným, v obou slovenských provinciích slavnost Najsvätějšího Kristovho Tela a Krvi svátkem zasvěceným. Slavení církevního svátku jakožto svátku zasvěceného souvisí mimo jiné s rozvrstvením stáních svátků příslušné země.

## SVÁTKOVÉ PRÁVO A JEHO SOUČASNÁ PODOBA V ČESKÉ REPUBLICE

Státní svátky jsou právně definovány a lze je zařadit do širšího okruhu symboliky konkrétních států, protože také jimi vyjadřují svou svrchovanost; konečkonců privilegované užívání státních symbolů se spojuje právě se státními svátky. Zařazení nového svátku do dějinně proměnlivého seznamu je vyjádřením určité politiky pa-

36 Srov. Pavel KOPEČEK, *Slavení křesťanského tajemství: stručný úvod do liturgiky*, Brno 2004, s. 34.

37 Vzhledem k pohyblivým svátkům, nově vloženým svátkům, přestupným letům apod. není možné sestavit stále platnou pomůcku. V České republice znamená uvedené rozdělení praxi vydávání jednoho Liturgického kalendáře (direktáře) pro českou církevní provincii s jejími pěti diecézemi i moravskou církevní provincii skládající se ze tří biskupství. Český národní kalendář je v příručce každoročně aplikován odpovídajícím způsobem podle lokálních nuancí (provincie, diecéze, katedrála) a Tabulky přednosti liturgických dnů.

38 Vedle specifických typů slavení má liturgický kalendář dvě hlavní části: temporál obsahující doby během liturgického roku (adventní, vánoční, postní, velikonoční a liturgické mezidobí), sanktorál obsahuje připomínky světců.

39 Srov. Adolf ADAM, *Liturgický rok*, s. 39.

40 Srov. *Kodex kanonického práva*, Praha 1995, kán. 247 a 1246.





měti a deklarací kontinuity nebo diskontinuity. Typologii svátků v České republice obsahuje již název právního předpisu: „Zákon o státních svátcích, o ostatních svátcích, o významných dnech a o dnech pracovního klidu“ z roku 2000. Jedná se o velmi úsporně formulovanou součást českého právního řádu, obsahující taxativní výčet dní a jejich oficiálních názvů, která prošla pěti novelizacemi v letech 2004,<sup>41</sup> 2006,<sup>42</sup> 2013,<sup>43</sup> 2015<sup>44</sup> a 2017.<sup>45</sup> Samostatnou právní normou se v roce 2016 upravila otevírací doba obchodů o státních svátcích.<sup>46</sup>

Formulaci ideové náplně předpisu nacházíme v důvodové zprávě zákona: „Státní svátky každého státu mají vyjadřovat základní milníky[,] kterými se ubíral vývoj státu do jeho současné podoby. Mají připomínat občanům tradice, ušlechtilé cíle a dějinné zvraty[,] na nichž je budována česká státnost. Z tohoto hlediska je dosavadní výběr státních svátků téměř dokonalý.“<sup>47</sup> Podle implicitně přítomného sdělení zprávy bude zmíněná nedokonalost odstraněna vložением nového státního svátku do kalendáře: „Schválením 17. listopadu jako státního svátku dovršíme tuto řadu o svátek boje za svobodu a demokracii a oceníme přínos mladé generace, který spojuje obě výročí, která se k tomuto dni váží.“<sup>48</sup>

41 Novela z roku 2004 (zákon 245/2000 Sb. ze dne 29. června 2000 ve znění zákona 4. 101/2004 Sb. ze dne 5. března 2004) zavedla pro 8. květen označení Den vítězství a dále rozšířila a zavedla názvy významných dnů: 27. leden — Den památky obětí holocaustu a předcházení zločinům proti lidskosti, 8. březen — Mezinárodní den žen, 12. březen — Den přístupu České republiky k Severoatlantické smlouvě (NATO), 5. květen — Květnové povstání českého lidu, 27. červen — Den památky obětí komunistického režimu a 11. listopad — Den válečných veteránů. V předcházející úpravě byly bez dalšího upřesnění uvedeny jako významné dny 12. březen a 5. květen.

42 Novela z roku 2006 (zákon 245/2000 Sb. ze dne 29. června 2000 ve znění zákona 101/2004 Sb. ze dne 5. března 2004 a zákona č. 129/2006 Sb. ze dne 13. dubna 2006) připojila další tři významné dny: 7. duben — Den vzdělanosti, 5. květen — Květnové povstání českého lidu, 15. květen — Den rodin.

43 Novela z roku 2013 (zákon 245/2000 Sb. ze dne 29. června 2000 ve znění zákona 101/2004 Sb. ze dne 5. března 2004 a zákona č. 162/2013 Sb. ze dne 11. srpna 2013) připojila další dva významné dny: 16. leden — Den památky Jana Palacha a 28. březen — Den narození Jana Ámose Komenského.

44 Novela z roku 2015 (zákon 245/2000 Sb. ze dne 29. června 2000 ve znění zákona 101/2004 Sb. ze dne 5. března 2004, zákona č. 162/2013 Sb. ze dne 11. srpna 2013 a zákona č. 359/2015 Sb. ze dne 20. prosince 2015) zařadila mezi státní svátky Velký pátek.

45 Novela z roku 2017 (zákon 245/2000 Sb. ze dne 29. června 2000 ve znění zákona 101/2004 Sb. ze dne 5. března 2004, zákona č. 162/2013 Sb. ze dne 11. srpna 2013, zákona č. 359/2015 Sb. ze dne 20. prosince 2015 a zákona 226/2017 ze dne 31. července 2017) připojila další tři významné dny: 9. březen — Den památky obětí vyhlazení terezínského rodinného tábora v Osvětimi, 10. červen — Den památky obětí vyhlazení obce Lidice, 18. červen — Den hrdinů druhého odboje.

46 Zákon č. 223/2016 Sb. o prodejní době v maloobchodě a velkoobchodě.

47 Sněmovní tisk 449/0. Návrh zákona o státních svátcích ze dne 16. listopadu 1999. [Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=3&ct=449&ct1=0>, náhled 15. 12. 2017].

48 Tamtéž.



Původní úmysl skupiny poslanců pod vedením Vlastimila Tlustého přičlenit ke státním svátkům České republiky 17. listopad se následně výrazně rozšířil na debatu o dalších svátcích a významných dnech, jejich potřebnosti a významu. Na úrovni legislativního procesu<sup>49</sup> můžeme dobře postihnout základní témata, která rezonovala v souvislosti s pojednáváním třemi podzimními státními svátky. (Se všemi diskutovanými novými dny pracovního volna se více či méně spojovala otázka dopadů na státní rozpočet.) Neproblematický konsensus panoval v otázce 28. října jakožto Dne vzniku samostatného československého státu,<sup>50</sup> jenž důvodová zpráva označila za stát „moderní“ (nikoli v názvu).

Návrh doplnit do seznamu státních svátků 28. září<sup>51</sup> vzešel z výborů poslanecké sněmovny, které se po prvním čtení textem zabývaly.<sup>52</sup> Výbor pro vědu, vzdělání, kulturu mládež a tělovýchovu se usnesl na připojení svátku s názvem „Den české státnosti — Svatý Václav,“<sup>53</sup> petiční výbor s názvem „Den české státnosti (sv. Václav).“<sup>54</sup> Druhé čtení návrhu zákona 19. května 2000 přineslo obecnou rozpravu v plénu sněmovny, kde se návrh výborů ukázal jako problematický.<sup>55</sup> Celá rozprava probíhala ve znamení pře o název zákona a nových podnětů k předloženému výčtu dní. V otázce připomínky umučeného Přemyslovce ale došlo k hlavnímu sporu. Cyril Svoboda prohlásil: „Zpočátku jsem měl obavu, že povedeme debatu o tom, kolik tady bude svátků a že nakonec dojdeme k tomu, že budeme slavit 365 dnů v roce. Nakonec se debata zúžila na problém svatého Václava.“<sup>56</sup>

Poslanci se vymezovali jak proti oslavám svatého Václava obecně, tak proti označení svátku. Tehdejší předseda vlády Miloš Zeman shrnul obvyklé stereotypy spojené s knížetem Václavem, když hovořil o jeho ohnuté páteři před velkým sousedem

49 Přehled legislativního procesu [dostupný z <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=3&t=449>], náhled 15. 12. 2017].

50 Mezi lety 1919–1939, 1946–1951 byl a opět od roku 1988 dosud je 28. říjen státním svátkem. Mezi lety 1951–1988 se 28. říjen nazýval Dnem znárodnění, nejprve mezi lety 1951–1975 jako jeden z ostatních svátků a dní pracovního klidu, poté v letech 1975–1988 jako jeden z významných dní.

51 Mezi lety 1925–1951 bylo 28. září památným dnem a dnem pracovního klidu.

52 Během prvního čtení zákona 28. ledna 2000 poslanci vyslechli důvodovou zprávu, debata se mimo jiné týkala dopadů nového státního svátku na státní rozpočet a sněmovna přikázala návrh zákona dvěma výborům: výboru pro vědu, vzdělání, kulturu mládež a tělovýchovu a výboru petičnímu.

53 Usnesení Výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky [dále jen PSP ČR] z 28. schůze konané dne 15. března 2000, s. 1. [dostupné z <http://www.psp.cz/doc/pdf/00/05/61/00056119.pdf>], náhled 15. 12. 2017].

54 Usnesení č. 147 Petičního výboru PSP ČR ze 30. schůze konané dne 4. května 2000 [dostupné z <http://www.psp.cz/doc/pdf/00/05/61/00056121.pdf>], náhled 15. 12. 2017].

55 Stenografický zápis 25. schůze PSP ČR (1998–2002) ze dne 19. května 2000, viz <http://www.psp.cz/eknih/1998ps/stenprot/025schuz/25-4.html>, náhled 15. 12. 2017].

56 25. schůze PSP ČR (1998–2002) ze dne 19. května 2000, citovaná část vystoupení poslance Cyrila Svobody, viz <http://www.psp.cz/eknih/1998ps/stenprot/025schuz/s025151.htm> [náhled 15. 12. 2017].



a o svatováclavské tradici jako tradici prosazované v době druhé republiky a protektorátu, přičemž zakončil: „Táži se, kdo v této sněmovně má zájem slavit symbol servility a kolaborace.“<sup>57</sup> Zdeněk Jičínský uvedl: „Uvažujeme-li o identitě českého národa, o charakteru českého státu, pak skutečně musíme uvážit, k čemu se hlásíme a co má pro nás symbolický význam, který chceme zhodnotit i v současné praxi, v současné politice této země. Neměli bychom tuto vážnou diskusi znehodnocovat tak primitivní demagogií [...].“<sup>58</sup> Řečníci se vyjadřovali k jednotlivým symbolům a místům spojeným se svatým Václavem a předkladatel návrhu zákona chtěl přejít ke kompromisu vypuštěním slova „svatý“.<sup>59</sup>

Protože sněmovna neschválila vrácení návrhu k projednání výborům, zabývala se předlohou ve třetím čtení již 26. května. Diskuse se v tomto případě odehrávala věcně a vycházela z podaných pozměňovacích návrhů,<sup>60</sup> přičemž mezi státní svátky měl být zařazen i „Den české státnosti — Svatý Václav.“<sup>61</sup> Návrh zákona včetně 28. září jakožto státního svátku poslanecká sněmovna schválila 26. května 2000, pro návrh zákona hlasovalo 100 poslanců ze 159 přítomných zákonodárců, proti 48.<sup>62</sup> Po přijetí zákona senátem 22. června 2000 a podpisech prezidenta a premiéra byl vyhlášen 9. srpna 2000 a pod číslem 245/2000 se stal součástí právního řádu České republiky.

Úsilí o vložení 17. listopadu do seznamu státních svátků (a s ním spojenou diskusi o dni vstupu ČR do NATO jako o dni významném) můžeme chápat jako jednu ze snah o potvrzení polistopadového étosu v české společnosti. Není bez zajímavosti, že se 17. listopad jakožto svátek „nový“ objevoval v přímém kontrastu s některými stávajícími svátky, například 1. květnem jakožto dnem problematicky spojeným s komunistickým totalitním panstvím.

57 Schůze PSP ČR dne 19. května 2000, citovaná část vystoupení poslance Miloše Zemana, viz <http://www.psp.cz/eknih/1998ps/stenprot/025schuz/s025150.htm> [náhled 15. 12. 2017].

58 Schůze PSP ČR dne 19. května 2000, citovaná část vystoupení poslance Zdeňka Jičínského, viz <http://www.psp.cz/eknih/1998ps/stenprot/025schuz/s025151.htm> [náhled 15. 12. 2017].

59 Schůze PSP ČR dne 19. května 2000, citovaná část vystoupení poslance Vlastimila Tlustého, viz <http://www.psp.cz/eknih/1998ps/stenprot/025schuz/s025155.htm#r8> [náhled 15. 12. 2017].

60 Sněmovní tisk 449/5. Pozměňovací návrhy k návrhu zákona o státních svátcích, o dnech pracovního klidu a o významných dnech ze dne 24. května 2000, dostupné z <http://www.psp.cz/doc/pdf/00/02/82/00028254.pdf> [náhled 15. 12. 2017].

61 Státní svátky České republiky od roku 2000 (datum a oficiální název): 1. ledna — Den obnovy samostatného českého státu, 8. května — Den vítězství, 5. července — Den slovanských věrozvěstů Cyrila a Metoděje, 6. července — Den upálení mistra Jana Husa, 28. září — Den české státnosti, 28. října — Den vzniku samostatného československého státu, 17. listopadu — Den boje za svobodu a demokracii. Ostatní svátky v České republice od roku 2000: 1. ledna — Nový rok, Velikonoční pondělí, 1. května — svátek práce, 24. prosince — Štědrý den, 25. prosince — 1. svátek vánoční, 26. prosince — 2. svátek vánoční; od roku 2016 též Velký pátek.

62 25. schůze PSP ČR (1998–2002) ze dne 26. května 2000, 475. Hlasování, dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=18905> [náhled 15. 12. 2017].

## KONFESIONÁLNÍ A NÁRODNÍ IDENTITA A PAMĚŤ V PODZIMNÍCH STÁTNÍCH SVÁTCÍCH ČESKÉ REPUBLIKY

### DEN ČESKÉ STÁTNOSTI A SVATÝ VÁCLAV – EXPLICITNÍ PROPOJENÍ



Ve vztahu ke svatému Václavovi můžeme rozlišit čtyři základní přístupy, spojené se staršími českými dějinami a později dále rozvíjené nebo upozadované: světeckou, knížecí, korunní a vojenskou. Nejstarší vrstvu svatováclavského kultu sahající již do doby těsně po Václavově smrti v roce 935<sup>63</sup> tvoří samotné přiřazení ke světcům. Kníže Václav náleží k velkému množství osob, které statut světce nezískaly v oficiálním a centrálně řízeném procesu v domovské diecézi a Římě, jak jej známe od vrcholného středověku doposud.<sup>64</sup> Šíření kultu se odvíjelo především od životního příběhu zesnulého člověka, translace jeho ostatků a legendistického zpracování. Svatý Václav je v této vrstvě především věřícím křesťanem s atributy ideálního panovníka, jehož život končí mučednickou smrtí.<sup>65</sup>

Nejpozději od přelomu 11. a 12. století až do získání dědičného královského titulu měl svatý Václav důležitou úlohu v legitimizaci výkonu moci domácího vládnoucího rodu Přemyslovců, jehož byl sám příslušníkem. Knížecí vrstva spočívá v označení Václava za „věčného knížete Čechů“ a upozadění aktuálně vládnoucího knížete jakožto „správce země“; české obyvatelstvo, respektive budoucí šlechta se později nazývala „rodinou“ nebo „čeledí svatého Václava“.<sup>66</sup> Připomínka mučedníka z raných dob existence českého státního útvaru se také vedle oslavy svatého Víta stala důležitým přelomem v roce vzhledem ke konání sněmů či kolokvií velmožů.<sup>67</sup> Patron „dynastie, země a království“<sup>68</sup> stál na prvním místě

63 Podrobně k osobě knížete Václava, jeho politice, smrti a legendám viz Dušan TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530–935)*, Praha 1997, s. 196–260, 375–440; Petr KUBÍN, *Sedm přemyslovských kultů*, Praha 2011, s. 125–150.

64 Viz P. KUBÍN, *Sedm přemyslovských kultů*, s. 33–78; Dušan TŘEŠTÍK, *Translace a kanonizace svatého Václava Boleslavem I.*, in: Petr Kubín — Hana Pátková — Tomáš Petráček et al., *Světcí a jejich kult ve středověku*, České Budějovice 2006, s. 325–344; Milena BRAVERMANNOVÁ, *Hroby světců českého původu pohřbených na Pražském hradě*, in: tamtéž, s. 169–188. V českých zemích došlo k první papežské kanonizaci v roce 1204 v případě svatého Prokopa.

65 Viz shrnující stať s odkazy na další literaturu Tomáš PETRÁČEK, *Nevolníci a svobodníci, kníže a velkostatek: fenomén darovaných lidí přemyslovských zemí 10.–12. století*, Praha 2012, s. 134–144. Dále srov. analýzu historické paměti české šlechty Robert ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013. K propojování sakrální a profánní roviny při budování „povědomí o minulosti vlastního rodu“ viz tamtéž, s. 212–213, 236–237 a 296. Dále viz Vratislav VANÍČEK, *Spiritualizace étosu šlechty: miles Christianus, militia Dei (k strukturální typologii raných elit)*, in: P. Kubín — H. Pátková — T. Petráček et al., *Světcí*, s. 83–107.

66 Srov. Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 2007, s. 336–343, 396–397, 400.

67 Srov. Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198–1253: proměna státu a společnosti*, Praha 2002, s. 38–40, 86 a 563.

68 Tamtéž, s. 474.



mezi světci uctívanými v Čechách,<sup>69</sup> následován svatým Vojtěchem a dalšími postavami.

Třetí vrstvu připojil Karel IV., který se k silně přítomnému kultu přihlásil a podpořil jej, zároveň ale propojil s vlastní panovnickou koncepcí zemí Koruny české. Korunní přístup byl zhmotněn nejen na pečeti pražského vysokého učení, ve výzdobě svatováclavské kaple katedrály svatého Víta v Praze, nýbrž i v korunovačním řádu<sup>70</sup> a především zasvěcením české královské koruny svatému Václavu. Právě na relikvii Václavovy lebky měla ostatně koruna většinu času spočívat a král ji užíval pouze při mimořádně významných příležitostech.

Čtvrtá rovina je spojena s válečným nasazením vojsk a přímlovou:<sup>71</sup> například u Kressenbrunnu v roce 1260 měl Čechům k překvapivému vítězství přispět celý panteon domácích světců v čele s rytířsky oděným svatým Václavem.<sup>72</sup> Jan Hus mučedníka ctil a v Čechách procházejícími husitskou kontroverzí se přímlovy knížete Václava zpočátku dovolávaly obě bojující strany jakožto „svého“ světce a ochránce. Radikální táboři a později příslušníci jednoty bratrské však úctu ke světcům na rozdíl od umírněných kališníků zcela odmítali.<sup>73</sup> Víze vítězství a záruka budoucího pokračování života ve spojení s uctívaným světce přinesla také posuny v jeho ikonografii:<sup>74</sup> svatý Václav získal podobu ozbrojeného rytíře, jeho přilba tvoří součást svatovítského pokladu a svatováclavský chorál byl rozšířen o další sloky.<sup>75</sup>

Postava svatého Václava z českých dějin nikdy nevymizela, jeho další stálá přítomnost je však vždy variantou a rozvinutím některé starší vrstvy, ať už s pozitivním nebo negativním vyzněním. Světecká rovina našla svůj ohlas kupříkladu při svatováclavském miléniu roku 1929, jež se stalo mezníkem ve vývoji československého katolicismu po první světové válce. Věčného knížete Čechů jako vládce „poddajného“ německé říši zneužila nacistická propaganda v době existence protektorátu Čechy a Morava a symbolem tohoto obrazu se stalo jediné protektorátní vyznamenání, tzv. Svatováclavská orlice.<sup>76</sup> Vojenská či válečnická vrstva se ve spojení s ochranou

69 Podle Josefa Žemličky byli Čechům „srozumitelnější národní světci, skutečně historické osoby spojené s christianizací“ před sicilským mučedníkem svatým Vítem. Tamtéž.

70 Viz Jiří KUTHAN — Miroslav ŠMIED, *Korunovační řád českých králů*, Praha 2009, s. 117–121, 220, 325–326, 388–392 a 400–413.

71 K obecnějším souvislostem viz V. VANÍČEK, *Spiritualizace*, s. 86–88, 94–100.

72 Srov. s odkazy na prameny J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech*, s. 514.

73 Srov. František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000, s. 23, 27–28, 52–54, 106–107.; Josef PEKAŘ, *O smyslu českých dějin*, Praha 1990, s. 58–59; Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001, s. 20, 82, 273 a 302; Ota HALAMA, *Utravistic-ká úcta k českým světcům*, in: P. Kubín — H. Pátková — T. Petráček et al., *Světci*, s. 189–199, zde s. 191–192, 195–196; František ŠMAHEL, *Úcta k svatému Václavu v husitských Čechách*, in: Petr Kubín (ed.), *Svatý Václav: na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svátého*, Praha 2009, s. 281–299.

74 Srov. Milan M. BUBEN, *Svatý Václav*, in: Milan M. Buben — Rudolf Kučera — Otakar A. Kukla, *Svatí spojují národy: portréty evropských světců*, Praha 1994, s. 52–57, zde s. 57.

75 Srov. Jiří HANUŠ, *Tradice českého katolicismu ve 20. století*, Brno 2005, s. 195.

76 Srov. např. Jaroslav ŠEBEK, *Svatováclavská tradice za první republiky a během nacistické okupace*, in: P. Kubín (ed.), *Svatý Václav*, s. 429–442, zejména s. 432, 438–439; J. HANUŠ, *Tra-*



českého národa objevila mimo jiné v pověsti o blanických rytířích ze sedmdesátých let 15. století, oživené v 18. století.<sup>77</sup>

Ani v nejnovější době úcta ke svatému Václavu v domácím prostředí neochabuje, spíše naopak. Příkladem snahy o propojení konfesijní a národní identity může být obnovení „národních“ svatováclavských poutí do Staré Boleslavi, které se od roku 2003 těší výrazné společenské i mediální pozornosti. Na pomezí obou tradic s převahou konfesijní se nachází rozhodnutí Miloslava kardinála Vlka z roku 1997 o rozšíření patrocina pražské katedrály vedle svatého Víta i na svatého Václava a Vojtěcha. Ryze liturgickou záležitostí představuje schválení vlastní preface o svatém Václavu Kongregací pro bohoslužbu a svátosti v roce 2013.<sup>78</sup> V českém direktáři nese tento den označení slavnost svatého Václava, hlavního patrona Čech, v českém kalendáři se jedná o státní svátek s názvem Den české státnosti.

Pohled na výše naznačené vrstvy obrazu svatého Václava ukazuje jednak jejich kontinuální přítomnost v české paměti,<sup>79</sup> jednak propojení nebo blízkost později rozštěpené konfesijní a národní identity. Podle Jiřího Hanuše je svatováclavská tradice „reálným mostem mezi nejstarší českou minulostí a přítomností.“<sup>80</sup> Umučený kníže z první třetiny 10. století explicitně tvoří více než 1100 let součást liturgického roku i legitimizace českého státního útvaru. Přes některé ahistorické aktualizace zůstává slovy písně „V zemi věrných Čechů“ Václav v české společnosti do značné míry konsensuálně přijímaný „jako Václav svatý, zbožný kníže náš“; i když pro katolické křesťany zřejmě především jako „svatý a zbožný kníže“, pro ostatní jako „kníže náš“. Napětí mezi nacionální a konfesijní identitou má v tomto případě většinou podobu důrazů, nikoli přímého střetu, protože svatý Václav zůstává světcem a mučedníkem i pozitivně chápanou součástí státní politiky paměti.

---

dice, s. 199–203; viz též Jaroslav ŠEBEK, *Svaté kníže ve společenských turbulencích minulého století*, *Církevní dějiny* 2, 2009, s. 111–119. Oficiální název vyznamenání založeného u příležitosti druhého výročí smrti Reinharda Heydricha 2. června 1944 zněl *Čestný štít protektorátu Čechy a Morava s orlicí svatého Václava* (Ehrenschild des Protektorats Böhmen und Mähren mit dem Herzog-Wenzel-Adler).

77 Viz shrnující stat s odkazy na další literaturu Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Svět české středověké církve*, Praha 2010, s. 303–325.

78 Preface tvoří úvodní část eucharistické modlitby, již se modlí celebrující kněz u oltáře; vybírá přitom na základě určitých pravidel z několika možností podle určené nebo zvolené liturgické připomínky. Všechny preface mají shodnou úvodní a velmi podobnou závěrečnou část, liší se střední pasáží a názvem. Některé významné dny liturgického roku a také někteří světcí mají preface vlastní (nelze ji nahradit jiným textem). Preface o svatém Václavu nese název Účast na slavení oběti a střední pasáž propojuje mučednickou smrt s obrazem světce připravujícího chléb a víno ke slavení mše svaté: „Neboť svatý Václav ti společně s chlebem a vínem přinášel k oltáři sám sebe, a tys mu dopřál, aby se k oběti Krista, tvého Syna, připojil mučednickou smrtí, a získal tak nepomíjející korunu slávy.“ *Český misál*, s. 615.

79 K dalšímu vývoji kontinuální přítomnosti svatého Václava viz např. *Velké dějiny zem Koruny české VIII: 1618–1683*, Praha, Litomyšl 2008, s. 321–322; Radek LUNGA — Václav PETR-BOK, *Barokní kult svatého knížete Václava v česko-německých literárních souvislostech*, in: P. Kubín (ed.), *Svatý Václav*, s. 377–400; J. PEKAŘ, *O smyslu*, s. 59–62.

80 J. HANUŠ, *Tradice*, s. 194.



Z dat výzkumu Jiřího Šubrta a Jiřího Vinopala vyplynulo spíše kladné hodnocení období vlády přemyslovských králů a Karla IV.<sup>81</sup> Zajímavý posun ale svatý Václav doznal při výběru nejvýznamnějších osobností v českých dějinách, kde jeho význam v průběhu 20. století postupně klesal, zároveň se ale jedná o postavu konsenzuálně kladně hodnocenou.<sup>82</sup> Jako zcela jedinečný příklad významu tradice a obecného povědomí pro vnímání určitého historického data či dne, kdy se připomíná, figuroval kníže ve výzkumu Denisy Labischové. Václav byl vnímán jako „patron“, „symbol češství“ prolínající celé dějiny. „V rozhodování mezi roky 929 a 1212 byla svatováclavská tradice preferována právě jako symbol české národní [!] identity. Opakovaně byl užíván argument, že Den české státnosti (datum zavraždění svatého Václava) je státní svátek, čímž je význam této osobnosti vlastně kodifikován.“<sup>83</sup>

#### DEN VZNIKU SAMOSTATNÉHO ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTU A SVATÍ APOŠTOLOVÉ ŠIMON A JUDA – EXPLICITNÍ NEPROPOJENÍ

V římském všeobecném kalendáři i ve všech národních kalendářích má oslava apoštola nebo apoštolů vždy úroveň svátku. Jedná se o nejbližší okruh Ježíšových učedníků, osoby spojené s prvním veřejným působením křesťanské církve, stojící na začátku linie apoštolské posloupnosti (první biskupy) a apoštolské tradice, obvykle představitelé křesťanské misie v určitých oblastech a až na jednu výjimku mučedníky. Na 28. říjen připadá svátek svatých Šimona a Judy, které takto ve dvojici uvádějí jak biblické seznamy apoštolů,<sup>84</sup> tak liturgický text římského kánonu a raně středověké kalendáře.<sup>85</sup> Svatý Juda Tadeáš má navíc pevné místo v lidové zbožnosti, protože je vzýván jako přímluvce v obtížných nebo neřešitelných životních situacích.

Den vzniku samostatného československého státu se v Republice československé slavil již od roku 1919 a současná Česká republika se k odkazu republiky první otevřeně hlásí. Republikánská politika paměti vyzdvihla symbolický akt svolání Národního výboru československého o vzniku Československa z 28. října 1918 (tzv. „muži 28 října“ tvořili pětičlenné předsednictvo výboru), spojený s demonstracemi (Pražané reagovali na oznámení, že Rakousko-Uhersko přistupuje na vyjednávání o příměří). Deklarace idejí a jejich následné přijetí ve veřejném prostoru při tvorbě politiky

81 Srov. J. ŠUBRT — J. VINOPAL, *K otázce*, s. 13.; J. ŠUBRT — J. VINOPAL a kol., *Historické vědomí*, s. 108–111.

82 Srov. tamtéž, s. 115–121.

83 D. LABISCHOVÁ, *Co si uchováme v paměti*, s. 157.

84 Základním pramenem k osobám obou apoštolů představují stručné zmínky v Novém zákoně. Šimon — v evangeliu svatého Lukáše a Skutcích apoštolů nazývaný Horlivec, v evangeliích svatého Matouše a svatého Marka označen jako Kananejský — patřil podle používaných přízvisek pravděpodobně ke skupině horlivých židů zélótů. Juda v evangeliu svatého Lukáše a Skutcích apoštolů nazývaný Jakubův, v evangeliích svatého Matouše a svatého Marka označen jako Tadeáš, podle evangelia svatého Jana účastník poslední večeře Ježíše Krista. Východní církve si je připomínají odděleně: Šimona 10. května, Judu 19. června.

85 Viz též A. ADAM, *Liturgický rok*, s. 236.



paměti nového státu převážila nad krokem, který je z ryze státoprávního hlediska významnější. Přijetí zákona o vzniku Československa parlamentem, fakticky Národního výboru československého rozšířeného v Revoluční národní shromáždění, se odehrálo 13. listopadu 1918.<sup>86</sup>

Mezi církevní a profánní rovinou 28. října v českém prostředí neexistuje téměř žádné propojení: oslavy apoštolů a vzniku republiky se nikde neprotínají a pouze paralelně existují. Pokud jsou představitelé římskokatolické církve pozváni k účasti na oficiálních státních oslavách (Pražský hrad, Vítkov, lokální památníky), působí při nich povětšinou jako pasivní hosté nebo řečníci. Liturgický kalendář naopak závazně předepisuje svátek apoštolů Šimona a Judy, takže při mešní liturgii není možné využít zvláštních formulářů pro mše svaté za různé potřeby, např. Za vlast nebo obec, a zdůraznit tak propojení národní a konfesionální paměti. Místy se však bohoslužby akcentující národní prvek vyskytují nebo se do obvyklých přímluv vkládají zvláštní prosby za stát a jeho představitele.

Otázkou jistě zůstává, zda si římskokatolická církev v české a moravské provincii chce připomínat vznik Republiky československé, a pokud ano, jakým způsobem. Nejedná se přitom pouze o historické reminiscence složitého hledání pozice katolicismu v nástupnickém státu. Ten se přihlásil k výkladu dějin pojímajícímu katolické křesťanství jako cizorodý (římský, německý, rakouský) prvek v českém národním prostoru a propojil tak republikánskou národní identitu s protestantskou linií identity konfesionální. Dlouhodobé váhání a nejednoznačný postoj k řadě témat je podle některých kritiků signifikantní pro současnou římskokatolickou církev v českých zemích.<sup>87</sup> Pokud by zde existovala snaha o přímé propojení mimoběžných profánních a církevních festivit, nabízela by se úprava českého národního kalendáře. Takto kupříkladu došlo kvůli oslavě českého národního patrona svatého Vojtěcha v den jeho smrti 23. dubna také v našich zemích k přesunu památky svatého Jiří na 24. dubna.<sup>88</sup>

Církevní linie 28. října se s linií státní mívá nebo přímo vylučuje, protože pro jejich propojení chybí sjednocující prvek. Zatímco státní svátek se nese ve znamení oslav vzniku národního státu, římskokatolická církev předkládá témata spojená s působením apoštolů: univerzality spásy v Ježíši Kristu a evangelijního poselství, katolicity či všeobecnosti církve. Vlastní svátek apoštolů sice odkazuje na řadu motivů, které zůstávají pro katolické křesťany důležité a jež spojuje téma návratu k počátkům a konti-

86 Z široké literatury viz např. Zdeněk KÁRNÍK, *Malé dějiny československé (1867–1939)*, Praha 2008, s. 37–46.

87 Srov. Jaroslav ŠEBEK, *Církev ve veřejném prostoru ve zmatené době*, *Salve* 27 2017, s. 21–31, zejména s. 23–24 a 27–30. Text je součástí revue s tématem „Obavy v církvi“. Viz též velmi kritické poznámky Rozhovor o situaci kněží v Čechách, tamtéž, s. 101–109. [Dostupné též z: [https://salve.op.cz/archiv/obavy-v-cirkvi-12017/12017-rozhovor-o-situaci-knezi-v-cechach\\_nahled\\_6.12.2017](https://salve.op.cz/archiv/obavy-v-cirkvi-12017/12017-rozhovor-o-situaci-knezi-v-cechach_nahled_6.12.2017)]. Někteří z autorů diskutovali své příspěvky také dne 5. října 2017 v rámci debatního večera „Obavy v církvi“ v platformě Dominikánská 8 — místo vzdělání a kultury při dominikánském klášteře svatého Jiljí. [Záznam debaty dostupný z: [https://www.youtube.com/watch?v=EWS\\_WsmVH4E](https://www.youtube.com/watch?v=EWS_WsmVH4E)., náhled 6. 12. 2017].

88 Srov. A. ADAM, *Liturgický rok*, s. 240.



nulty víry, nemají ale specifický vztah k českému prostředí. Mimo církevní prostředí tak motivy svátku apoštolů nijak nevyzařují.

V roce 2004 papež Jan Pavel II. blahorečil císaře Karla I. a poukázal na něho jako na vzor křesťanského panovníka.<sup>89</sup> Monarchická a monarchistická linie ovšem není slučitelná s republikánským vyprávěním, v němž je blahoslavený Karel vnímán přinejmenším rozporuplně, pokud vůbec významněji rezonuje.<sup>90</sup> Papež Benedikt XVI. se v průběhu generálních audiencí soustředil na vybrané postavy z dějin církve a v případě svatých apoštolů Judy a Tadeáše opětovně připomněl jedno ze stěžejních témat svého pontifikátu: „Uprostřed všech existujících pokušení, ve všech proudech moderního života si musíme uchovat identitu naší víry.“<sup>91</sup> Důraz na „hlavní a nesporné aspekty křesťanské identity“ s apoštoly přímo souvisí, protože se jedná o víru přijatou od apoštolů, předávanou dále apoštolskou církví.

Jiří Šubrt a Jiří Vinopal připomínají starší průzkumy historického vědomí a ukazují, že pozitivní vnímání období první republiky se v širší populaci proměňovalo, od poloviny šedesátých let 20. století se však jedná o první nebo druhé nejvýznamnější období.<sup>92</sup> První československá republika sice nemůže konkurovat zájmu o starověké státy, přesto ji nezanedbatelná část lidí chápe jako období pozoruhodné a vzhledem k tomu, že představuje ještě stále „žité dějiny“, také jako dobu rozkvětu.<sup>93</sup> Denisa Labischová upozorňuje na nezpochybnitelnou pozici roku 1918 vnímaného jako zlomový a oceňování vyhlášení samostatnosti stejně jako údobí let 1918–1938.<sup>94</sup>

#### DEN BOJE STUDENTŮ ZA SVOBODU A DEMOKRACII A SVATÁ ANEŽKA ČESKÁ – IMPLICITNÍ PROPOJENÍ

V liturgickém kalendáři římskokatolické církve připadá na 17. listopad závazná památka svaté Alžběty Uherské či Durynské (1207–1231). Události 17. listopadu 1989 a sa-

<sup>89</sup> Srov. Jan Pavel II., *Slovo Boží bylo jejich majákem* [homilie při mši svaté 3. října 2004 spojené s blahorečením Pierra Vigne, Josepha-Marie Cassanta, Anny Kateřiny Emmerichové, Marie Ludovicy De Angelis a Karla Rakouského]. O blahorečení Karla z arcidomu Rakouského usilovala mimo jiné Modlitební liga císaře Karla za mír mezi národy (Kaiser-Karl-Gebetsligafür den Frieden den Völker). Pro liturgickou připomínku byl zvolen 21. říjen — den svatby s císařovnou Zitou Bourbonso-Parmskou (1911).

<sup>90</sup> Za připomenutí stojí, že již 16. října 1918 zveřejnil císař Karel mandát o zamýšlené federalizaci předlitavské části monarchie. Minimální povědomí o těchto nabízejících se spojnicích ostře kontrastuje s pozicí svatého Václava, i když někdy též mēlké a stereotypizované. Kongregace pro bohoslužbu a svátosti schválila české texty pro slavení nezávazné památky blahoslaveného Karla Rakouského 28. července 2012, možnost jejího slavení se objevila v českém direktáři pro liturgický rok 2013/2014.

<sup>91</sup> Benedikt XVI., *Generální audience 11. října 2006: Šimon Kananejský a Juda Tadeáš*, dostupné z: <http://radiovaticana.cz/clanek.php?id=6585> [nāhled 15. 12. 2017].

<sup>92</sup> Srov. J. ŠUBRT — J. VINOPAL, *K otázce*, s. 12–13; J. ŠUBRT — J. VINOPAL a kol. *Historické vědomí*, s. 99–107.

<sup>93</sup> Srov. tamtéž, s. 35–36, 108, 135–136.

<sup>94</sup> Srov. D. LABISCHOVÁ, *Co si uchováme v paměti*, s. 156 a 166. Srov. též J. ŠUBRT — J. VINOPAL a kol., *Historické vědomí*, s. 134–135.



metové revoluce ale katoličtí křesťané spojují s jinou postavou svěťice z královského rodu, Alžbětinou sestřenicí Anežkou Přemyslovnou (asi 1211–1282).<sup>95</sup> Zatímco Alžběta byla kanonizována již čtyři roky po smrti, Anežce se oltářní pocty — přes řadu iniciativ a existenci jí založeného špitálního bratrstva, posléze rytířského řádu — dostalo až roku 1876 beatifikací a posléze 12. listopadu 1989 svatořečením. V tento den má „nejvýraznější urozená česká žena 13. století“<sup>96</sup> v českém národním kalendáři závaznou památku. Jakožto blahoslavená byla Anežka připomínána 2. března,<sup>97</sup> ale po svatořečení se pro památku zvolilo právě datum kanonizace, což podtrhuje význam události pro církev v českých zemích.

Slavnost svatořečení Anežky České v Římě je třeba pojímat v kontextu situace římskokatolické církve v českých zemích na konci osmdesátých let 20. století.<sup>98</sup> K vnější stránce pozvolna se měnící pozice náleží dílčí úspěchy v jednání o obsazení vakantních biskupských stolců,<sup>99</sup> narůstající účast na poutních bohoslužbách i úspěšná petice Augustina Navrátila zasazující se o náboženskou svobodu. František kardinál Tomášek se svými spolupracovníky nabídl také rovinu spirituální, když vyhlásil Desetiletí duchovní obnovy národa. První rok 1987/1988 byl věnován právě blahoslavené Anežce České a tématu služby životu s vyvrcholením při mši svaté v katedrále svatého Víta v Praze 6. března 1988 a o necelé tři týdny později při shromáždění v Bratislavě. Posuny se odrazily také ve veřejném prostoru. Zatímco předcházející svatořečení Jana Nepomuka Neumanna proběhlo v roce 1977 prakticky bez povšimnutí Československé socialistické republiky, Anežčiny kanonizace se ve Věčném městě účastnila oficiální státní delegace, přibližně 10 000 poutníků a jeho první část zprostředkovala v přímém přenosu Československá televize.<sup>100</sup>

Svatořečení české princezny v roce 1989 lze jistě pojímat v souvislosti s poukazem na církevní prostředí jako jeden ze zdrojů opozice vůči komunistickému totalitnímu panství<sup>101</sup> i posuny v domácí církevní politice a následný „šťastný souběh“ událostí, který připouští i necírkevní historiografie.<sup>102</sup> Spojování kanonizace Anežky Přemyslovny s koncem komunistického totalitního panství v Československu ovšem vyplývá

95 Otec svatě Alžběty Uherské, uherský král Ondřej II. Uherský (asi 1177–1235), a matka svatě Anežky České, česká královna Konstancie Uherská (1180–1240), byli sourozenci. K osobě svatě Anežky a legendám o jejím životě viz P. KUBÍN, *Sedm přemyslovských kultů*, s. 257–272; viz též Miroslav ŠMIED — František ZÁRUBA (ed.), *Svatá Anežka Česká a velké ženy její doby. Die heilige Agnes von Böhmen und die großen Frauengestalten ihrer Zeit*, Praha 2013.

96 Božena KOPIČKOVÁ, *Urozená paní*, in: Martin Nodl — František Šmahel (edd.), *Člověk českého středověku*, Praha 2002, s. 57–91, zde s. 69.

97 Srov. A. ADAM, *Liturgický rok*, s. 240. Z tohoto důvodu také pranostiky spojené s liturgickou připomínkou svatě Anežky České hovoří o doznívající zimě a počínajícím jaru.

98 K některým aspektům viz Markéta DOLEŽALOVÁ (ed.), *Velehrad vás volá*, Praha 2017.

99 Viz Jaroslav CUHRA, *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*, Praha 2001, s. 177–207.

100 Srov. Stanislav BALÍK — Jiří HANUŠ, *Katolická církev v Československu 1945–1989*, Brno 2007, s. 60–62, 101. Následující kanonizace proběhly v roce 1995, kdy papež Jan Pavel II. svatořečil blahoslaveného Jana Sarkandra a blahoslavenou Zdislavu.

101 Srov. Padraic KENNEY, *Karneval revoluce: střední Evropa 1989*, Praha 2005, s. 23.

102 Srov. Jaroslav CUHRA — Jiří ELLINGER — Adéla GJURIČOVÁ — Vít SMETANA, *České země v evropských dějinách: díl čtvrtý od roku 1918*, Praha — Litomyšl 2006, s. 298.





ještě z jednoho důležitého zdroje. Dne 13. listopadu 1989 proběhla v rámci slavnosti svatořečení v Aule Pavla VI. audience české delegace u papeže Jana Pavla II.<sup>103</sup> Během ní vystoupil z titulu místopředsedy Desetiletí duchovní obnovy národa kněz Tomáš Halík, který připomněl proroctví z poloviny 15. století, podle něhož má dojít k „obnově nejvytouženějšího míru v Čechách“ po nalezení těla Anežky České.<sup>104</sup>

K translaci části ostatků blahoslavené Anežky České ze španělského Escorialu do pražské katedrály došlo roku 1988 v návaznosti na další z řady pokusů o proces kanonizace.<sup>105</sup> Proroctví začalo mezi věřícími znovu rezonovat zejména po událostech 17. listopadu 1989 a slavnostní mši svaté v pražské katedrále 25. listopadu a katoličtí křesťané spojují sametovou revoluci s kanonizací a přímlovou svaté Anežky České.<sup>106</sup> Všeobecné nadšení umocnil výrok nejvyššího pontifika v průběhu výše zmíněné audience: „Jásejme a radujme se, protože pro církev, která žije v českých zemích, na dešel kýžený den, v němž byla povýšena na oltář její svatá ochránkyně Anežka Přemyslovna. Jásejme a radujme se však i proto, že k její počtě připutovala z vaší vlasti výprava, která nemá obdoby v dějinách, vedená vaším milovaným a ctihodným kardinálem Tomáškem, primasem českým.“<sup>107</sup> Reflexi události konce osmdesátých let 20. století včetně „roku zázraků“ 1989 se tentýž nejvyšší pontifik věnoval v encyklice *Centesimus annus*.<sup>108</sup>

103 K širšímu kontextu světových i českých církevních dějin viz František X. HALAS, *Fenoménn Vatikán: idea dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, české země a Vatikán*, Brno 2013, s. 476–482 a 671–678.

104 Srov. Helena SOUKUPOVÁ, *Svatá Anežka Česká: život a legenda*, Praha 2015, s. 259, 261, 304–306, 367–371. Proroctví uvádí Bohuslav BALBÍN, *Miscellanea Historica Regni Bohemiae, decadis I, liber IV: Hagiographicus, Seu Bohemia Sancta*, Pragae 1682, s. 64–65, výrok na s. 65. Autor v citovaném díle upravil a rozšířil předchozí text, v němž hovoří o proroctví zachovaném ve starých rukopisech bez udání autorství. Bohuslav BALBÍN, *Epitome rerum bohemicarum, liber III*, Pragae 1677, s. 257–258, o proroctví na s. 258. Proroctví měl vyslovit v roce 1455 Jan Papoušek ze Soběslavi (1392–1455), utrakvistický duchovní, farář v kostele Panny Marie před Týnem, profesor artistické fakulty a rektor vysokého učení v Praze, později konvertita ke katolictví a od roku 1453 probošt Katedrální kapituly u svatého Štěpána v Litoměřicích. Srov. Jaroslav MACEK, *950 let litoměřické kapituly*, Kostelní Vydří 2007, s. 52–54. Dále srov. Adam PÁLKA, *Papoušek versus Lupáč: polemika o výklad basilejských kompaktát z poloviny 15. století*, *Studia Mediaevalia Bohemica* 8, 2016, s. 41–87, zde s. 43–44.

105 Viz H. SOUKUPOVÁ, *Svatá Anežka*, s. 326–346, 355–371.

106 Srov. tamtéž, s. 371 a 376.; Dominik DUKA — Milan BADAL, *Bílá kniha církve s černou kapitolou: 20 let svobody 1989–2009*, Kostelní Vydří 2009, s. 16–17; Stanislav BALÍK — Jiří HANUŠ, *Katolická církev*, s. 62, 106–107.

107 Citováno podle Jan HARTMANN — Bohumil SVOBODA — Václav VAŠKO, *Kardinál Tomášek: generál bez vojska...?*, Praha 2003, s. 144.

108 „Události roku 1989 jsou dokladem vítězství vůle k jednání a evangelijního ducha nad protivníkem, který byl odhodlán nedat se omezovat mravními normami. Jsou varováním pro všechny, kteří ve jménu politického realismu chtějí z politiky vypudit právo a morálku. Boj, který vedl ke změnám roku 1989, jistě vyžadoval čistotu úmyslů, umírněnost, utrpení a oběti. Vznikl v jistém smyslu i z modlitby a nebyl by myslitelný bez bezmezní důvěry v Boha, Pána dějin [...]. Události roku 1989 se odehrávaly převážně v zemích východní



Postava svaté Anežky České je se sametovou revolucí roku 1989 v římskokatolickém prostředí spojena explicitně a samozřejmě. Doklady tohoto velmi pevného spojení stále přibývají — z poslední doby lze připomenout odkaz i modlitbu ve výzvě České biskupské konference k volbám prezidenta republiky v roce 2018<sup>109</sup> nebo ústřední motiv oslav 30. výročí kanonizace v roce 2019, které pořádají Arcibiskupství pražské, Rytířský řád křížovníků s červenou hvězdou a Kolegiální kapitula u Všech svatých na Hradě pražském. Nad demonstranty a policisty jsou umístěny letopočty 1989 a 2019 a ještě výše vyobrazena abatýše se svatozáří a výrok „Pečujte o mou zemi, je to naše vlast.“<sup>110</sup> Mimo církev se může jednat spíše o implicitní povědomí nebo o jeden z řady prvků provázejících procesy změny politického řádu.

V tomto smyslu lze chápat Anežku Českou jako jeden ze symbolů eroze komunistického totalitního panství v Československu<sup>111</sup> a současně jako symbol krátkého a intenzivního příklonu společnosti k církvi nebo jisté otevřenosti vůči ní. Římskokatolická církev změnu politického uspořádání v zemi sice nadšeně přivítala a celý proces podporovala, zároveň jej ale přijala s překvapením a jak se mělo brzy ukázat, nebyla na novou situaci vůbec připravena.<sup>112</sup>

Jiří Šubrt a Jiří Vinopal zmiňují, že náboženství a „církev“ mají větší vliv na utváření dějin podle osob nad šedesát let. Doba po roce 1989 se hodnotí spíše kladně<sup>113</sup> a samotná sametová revoluce je chápána jako jedna z nejvýznamnějších událostí moderních českých dějin, na niž velká část lidí pociťuje hrdost.<sup>114</sup> Svatá Anežka Česká je široké veřejnosti známa a přijímána jako převážně kladně hodnocená osobnost českých dějin.<sup>115</sup> Z výzkumu Denisy Labischové vyplynuly dva mezníky jako naprosto jednoznačné — 1918, 1989, které „v diskuzi nebyly nijak zpochybňovány či komento-

---

a střední Evropy; mají však celosvětový význam, protože z nich vycházejí kladné i záporné důsledky, které se dotýkají celé lidské rodiny. Tyto důsledky nemají mechanický nebo fatalistický charakter, nýbrž apelují na lidskou ochotu spolupracovat na spasitelském plánu Boha, který tvoří dějiny.“ Centesimus annus, srov. Jan Pavel II., *Encyklika ke 100. výročí Rerum novarum z 1. května 1991*, Praha 1996, čl. 25 a 26.

109 „Věříme, že víra v dobrou budoucnost je nadějí pro nás všechny. A jelikož jsme před 28 lety získali mnoho dobrého i díky naší patronce sv. Anežce České, prosíme také dnes: svatá Anežko, stůj při nás v době rozhodování.“ *Výzva České biskupské konference k nadcházejícím prezidentským volbám*. Dostupné z: [https://cbk.blob.core.windows.net/cms/ContentItems/27157\\_27157/20180105-vyzva-cbk-volby-2018-leden.pdf](https://cbk.blob.core.windows.net/cms/ContentItems/27157_27157/20180105-vyzva-cbk-volby-2018-leden.pdf) [náhled 15. 12. 2017].

110 Plakát. Použitá fotografie byla pořízena 28. října 1989, viz <http://www.svanekaceska.cz/wp-content/uploads/2016/08/plakat-k-vyroci.pdf> [náhled 15. 12. 2017].

111 Poznámky k souvislostem událostí roku 1989 v Československu a vnímání svatého Václava přináší L. HOLÝ, *Malý český člověk*, s. 43–50.

112 Srov. Stanislav BALÍK, *Katolická církev v českých zemích a její reakce na události roku 1989*, in: Pavol Mačala — Pavel Marek — Jiří Hanuš (edd.), *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, Brno 2010, s. 628–635, zejména s. 628 a 630–631. K tématům zmíněným v citované studii a dalším souvisejícím viz též D. DUKA — M. BADAL, *Bílá kniha*; dále srov. T. PETRÁČEK, *Sekularizace*, s. 105–107.

113 Srov. J. ŠUBRT — J. VINOPAL, *K otázce*, s. 13.

114 Srov. J. ŠUBRT — J. VINOPAL a kol., *Historické vědomí*, s. 138–141, 169.

115 Srov. tamtéž, s. 117–119.



vány (nanejvýš slovem *samozřejmě*).<sup>116</sup> Určitou míru hrdosti pocítovali respondenti nad pokojným průběhem sametové revoluce.<sup>117</sup>

\* \* \*

Téma politiky paměti může být zkoumáno v širším pohledu oborů, mezi něž lze vedle historie, sociologie nebo politologie úspěšně zařadit také katolickou teologii. Stát i církev dlouhodobě a vědomě budují určitou kolektivní identitu: počátky kontrol symbolických systémů a tedy „duchovní politiky paměti“<sup>118</sup> se objevily po centralizování výkonu moci ve středověkých státech a rozvinuly v době industrializace a technologického pokroku; dotvoření široce závazného liturgického kalendáře vzniklo v přímé návaznosti na centralizaci potridentské západní církve. Prostor pro zkoumání církevní a národní identity a kolektivní paměti nabízejí také dny nesoucí jak rovinu cyklicky se opakujících sakrálních festivit, tak rovinu cíleně konaných festivit profánních. V případě překrývání státních a církevních svátků nám rozlišení těchto dvou vrstev a analýza jejich vztahu pomáhá otevírat další perspektivy performativně pojímané paměti. Český případ navíc disponuje zvláštní zajímavostí vzhledem k rozštěpení národní a konfesijní tradice, k němuž došlo ve druhé polovině 19. století.

V České republice jsou v současné době v průběhu podzimu státními svátky tři dny — 28. září, 28. říjen a 17. listopad. U oslavy svatého Václava můžeme pozorovat explicitní a kontinuální propojení národní a konfesijní paměti, které dokládá již sama existence státního svátku s názvem Den české státnosti ve výroční den mučednické smrti křesťanského českého knížete. Odlišné typy paměti jsou sice v moderní a nejnovější době navázány na jiné typy festivit, národní a konfesijní paměť ale nestojí v příkrém rozporu a obě se mohou v případě svatého Václava (přes uvedená zjednodušení v politické praxi) vzájemně doplňovat. Obdobnou blízkost směřující téměř k symbióze u zbývajících dvou státních svátků nenacházíme.

Svatořečení Anežky České, o něž dlouhodobě usilovala řada iniciativ, se v římskokatolické církvi v českých zemích stále připomíná v kontextu události 17. listopadu 1989. Kanonizace a na ni navázané vzepětí představuje pro katolické křesťany důležitý motiv změny, pro společnost stojící mimo církve případně jeden z prvků provázejících konec komunistického totalitního panství a začátek jiného politického řádu. Den vzniku samostatného československého státu má mezi státními svátky České republiky významnou pozici, byť jeho slavení není kontinuální. Osmadvacátý říjen však neposkytuje téměř žádný prostor pro propojení oslav vzniku republiky a církevním svátkem svatých apoštolů Šimona a Judy; národní i konfesijní paměť v něm má výrazně odlišný a přitom velmi pevný rámeček.

Pro uchopení vztahu mezi sakrální vrstvou paměti s národní linií se na základě naší úvahy nabízí dva dílčí závěry a otevření dalších otázek. 1) Napětí společné všem třem podzimním svátkům České republiky shrňme do pojmů „češství“ a „katolicita“. Domácí světcí mají pochopitelně u věřícího obyvatelstva dané země často význam-

116 D. LABISCHOVÁ, *Co si uchováme v paměti*, s. 156.

117 Srov. tamtéž, s. 167.

118 N. MASLOWSKI — J. ŠUBRT, *Kolektivní paměť*, s. 72.



nější pozici — bylo by možné poukázat na počty patrocinií, uměleckých předmětů, spolky či festivity a také na úroveň slavení v liturgickém kalendáři. Kontinuálně přítomným světcům z přemyslovského rodu se podařilo opozici mezi partikularitou a všeobecností minimálně umenšit, pokud ne zcela odsunout. Tato jejich pozice se ovšem jeví jako netriviální: čeští zemští patroni svatý Václav a svatá Anežka Česká jsou příkladem spojení češství a katolicity *par excellence*, příslušníci domácího vládnoucího rodu, protagonisté a propagátoři křesťanství v českých zemích. Konfesionální a národní identita a paměť však v jejich případech stojí téměř bezrozporně vedle sebe, stejně jako identita a paměť monarchická a republikánská

Zda poskytuje zdroj pro překonání disharmonie jejich příslušnost k českému národu, charitní činnost či dlouhodobá vesměs pozitivně laděná přítomnost ve veřejném prostoru zůstává otázkou. Poodkrytí současného přístupu a kombinací faktorů by mohly poskytnout podrobnější výzkumy historického vědomí, využití i v předchozí analýze a potvrzující zatím některé obecnější trendy. Svatí Šimon a Juda totiž představují taktéž silný typ světce — apoštoly, mučedníky, evangelizátory. Den 28. října ale zůstává v širším povědomí vzpomínkou na vznik Republiky československé; i zde se nachází prostor pro další výzkum. Dvojice setrvává na úrovni oficiálně připomínaného svátku pouze v církevním prostředí a mimo ně nevyzařuje. Kromě toho zmínění světci nemají přímý vztah k českému prostředí a katolicita církve zde deficit nijak výrazně nepřekonává. Liturgický kalendář nyní ani neumožňuje přihlášení se k „národní myšlence české“, pokud by představitelé české římskokatolické církve uvažovali o tomto směru propojení.

Do církevních dějin se tak promítá společensky rozšířené pojetí českých dějin jako nejdůležitějších a světových dějin jako nejméně důležitých. Současně ovšem lidé přisuzují velký význam „politice paměti“, ačkoliv ji tak nenazývají a úlohu církve ve formování paměti považují za minimální. Dny 28. září, 28. říjen a 17. listopad nabízejí tři možné vztahy katolické konfesionální a české národní paměti a identity: explicitní a kontinuální propojení v osobě svatého Václava, implicitní propojení nebo jednu z řady připouštěných okolností v případě kanonizace Anežky České a dvě zcela mimoběžné linie apoštolů a republikánského vyprávění.

2) U tří podzimních státních svátků České republiky s její výrazně sekularizovanou společností můžeme postřehnout pozoruhodné projevy politiky paměti. Rozlišení konfesionální a národní identity a paměti lze považovat za produktivní a k jejich popisu úspěšně využít jak historii, tak další vědní obory včetně katolické teologie. V intencích výše citovaného dokumentu Mezinárodní teologické komise konstatuje Tomáš Petráček: „Ke specifickým úkolům české církve [...] patří i snaha o kritickou a pravdivou reflexi české církevní i národní minulosti, což by mělo vytvořit předpoklad pro narovnání a uzdravení národní paměti.“<sup>119</sup> Kritická a pravdivá reflexe má na prvním místě směřovat k reintegraci „českého katolicismu do příběhu dějin českého národa.“<sup>120</sup>

119 T. PETRÁČEK, *Sekularizace*, s. 119.

120 Tamtéž.

**RÉSUMÉ:**

The study focuses on relationships between the Catholic confessional identity and memory and the Czech national identity and memory in the collective memory and historical awareness of individuals. Possible relations between the two traditions are demonstrated on the example of three public holidays of the Czech Republic under the law: 28 September (Czech Statehood Day/Feast of Saint Wenceslaus), 28 October (Independent Czechoslovak State Day/Feast of Saint Apostles Simon and Jude) and 17 November (Student Struggle for Freedom and Democracy Day/Saint Agnes of Bohemia). An analysis of the three autumn public holidays has demonstrated three possible relations between the Catholic confessional and the Czech national memory and identity. In the case of 28 September, it is a consensually accepted, explicit and continuous connection of the national and confessional line in the person and feast of the saint, duke and martyr Wenceslaus. By contrast, memorials of the establishment of the Czechoslovakian Republic usually occur beyond the line of ecclesiastical festivities. The person of Saint Agnes is situated between the two mentioned poles: Catholic Christians associate her canonization with the events of November 1989, and for other inhabitants of the Czech Republic it may be one of the elements accompanying the erosion of the communist totalitarian realm. The article points to a productive interconnection of historiographical concepts with Catholic theology.

**PhDr. ThLic. Michal Sklenář, Ph.D. et Ph.D.** je vědeckým pracovníkem Ústavu pro studium totalitních režimů. Zabývá se dějinami římskokatolické církve v Československu ve druhé polovině 20. století, v rámci katolické teologie se zaměřuje na liturgiku a její dějiny v českém prostředí; věnuje se také církevní heraldice (michal.sklenar@ustrcr.cz).